

OPVOEDING EN ONDERWIS

DE ACHTERGROND VAN EEN RADICALE ONDERWIJSVERNIEUWING. IV.

Practisch Christendom.

De Quakers zijn steeds geweest mensen van 't z.g. praktisch Christendom. Het gaat volgens hen niet om een Kerk als mysterieus verlossingsinstituut, maar om het bouwen van het Koninkrijk Gods hier op aarde, om den opbouw eener nieuwe menselijke samenleving. Volgens hen wijst de levenswijze van Christus heen naar een nieuwe wereld. De kern van die levenswijze wordt gevormd door dienende overgave aan anderen, zelfovergave, tot de uiterste zelfverloochening en zelfopoffering toe.

De Quakers hebben veel gedaan in den loop der tijden om 't leed der wereld te verzachten. Zij trokken zich het lot aan van slaven en gevangenen. Zij verzetten zich op 't voetspoor van Erasmus en Jacob Boehme tegen den oorlog, maar beijverden zich om de helpen de hand te bieden aan de slachtoffers tijdens en na de verschillende oorlogen. Ook op sociaal gebied streefden zij naar verbetering. „George Cadbury, de stichter van Bournville en Joseph Rowntree, welke New Earswick liet bouwen, hebben zeer veel gedaan voor het welzijn van de arbeiders hunner grote chocoladefabrieken en hun modeldorpen hebben grote invloed uitgeoefend als baanbrekende voorbeelden“.³⁸⁾

Streeven naar een nieuwe samenleving.

Het Quakerisme was van de aanvang af bezielde door een vurig verlangen naar een betere wereld.³⁹⁾ Het menselijk leven wordt hoog gewaardeerd, want de mens draagt immers Goddelijk licht in de ziel en er zijn nieuwe, grotere levensmogelijkheden voor ieder mens.⁴⁰⁾ Het leven moet worden bevrijd van zijn lasten en banden en gelegenheid krijgen zijn Goddelijke mogelijkheden te verwezenlijken.⁴¹⁾

Het motief der naastenliefde is hier humanistisch. De Quaker gelooft in de omvorming van deze wereld. Even optimistisch als hij over den mensch denkt, denkt hij over de wereld. Want, „de vraag, waar het om draait, is, zoals Phillips Brooks het plecht uit te drukken, of van ons zwart-en-witte dambord — en daarmee is onze wereld ten slotte het best te vergelijken — de zwarte vakken op de witte grond zijn aangebracht, of de witte vakken op de zwarte ondergrond. Het is de diepgewortelde overtuiging der Quakers, dat de werkelijke ondergrond wit is en niet zwart en dat wat waar en goed is in overeenstemming is met het diepste wezen van dit universum“.⁴²⁾

„We moeten de wereld zien als een levend, groeiend, scheppend geestelijk rijk, dat bezielde wordt door een liefdevol Hart en een doelbewuste Geest“.⁴³⁾

Een nieuwe gezindheid.

Die nieuwe wereld kan er alleen komen als er een nieuwe gezindheid in praktijk wordt gebracht. De gezindheid van liefde, solidariteit en kameraadschap.⁴⁴⁾

De mens kan immers zichzelf vormen. Offer en zelfovergave kunnen tot een tweede natuur worden.⁴⁵⁾ Het gaat om het uitleven eener nieuwe gezindheid, het optimistisch levensprogramma van Christus.⁴⁶⁾

„Alleen een nieuwe gezindheid en een nieuwe opvatting van het leven zullen ons uit het moeras kunnen helpen“.

„We moeten leren elkaar lief te hebben en te begripen en als broeders te behandelen, omdat wij kinderen zijn van één Vader“.

„Het aankweken en in praktijk brengen dezer nieuwe gezindheid is een der kenmerkendste trekken van het Quakerisme. Het tot stand brengen van een nieuwe samenleving staat in zijn programma geschreven“.⁴⁷⁾

Voor de verwezenlijking daarvan vertrouwen zij op het werk des Geestes en blijven gelooven, dat het zal geschieden „niet door kracht, noch door geweld, doch door de Geest des Heeren“; dat God van binnenuit het leven doet ontwaken en uitbotten om door innerlijke kracht de oude vormen te doorbreken en tot nieuwe ontluiking te komen.⁴⁸⁾

De praktische vroomheid en de naastenliefde der Quakers moeten ons niet de oogen doen sluiten voor het feit, dat deze innerlijkheidsreligie met zijn synthese van heidense en christelijke elementen op de fundamentele punten met de Schrift in strijd is. Zij wilscht de grens uit tusschen Schepper en scheppel, spreekt van God als Vader en niet als Schepper. Zij ontken de radicale verdorvenheid van den mensch door den zondeval. Den Middelaar wordt de kroon ontnomen en die wordt gezet op het hoofd van den mensch. Christus is hier niet de Messias, die verzoening te weeg brengt en voldoet aan Gods geschenken recht, maar Eén, die den mensch deel geeft aan een hooger goddelijk leven.

En wat den Geest aangaat, over Wien men zoo vaak spreekt, dat is niet de Derde Persoon van de Heilige Drieëenheid, want Die is de Geest van het Woord. Het is hier vaak een heenwijzen naar de hogere functies van den menschelijken geest.

Het Quakerisme is een religie van den mensch en naar den mensch.

Dit is de geestelijke sfeer waarin de opvoedkundige ideeën van Kees Boeke gegroeid zijn.

Gaan wij die ideeën na zooals hij ze geeft in zijn boek „Kindergemeenschap“ en andere publicaties, te weten over:

1. het opvoedingsdoel (de mensch);
2. het gemeenschapsleven;
3. de religie.

1. Het opvoedingsdoel (de mensch).

De allereerste vraag die Kees Boeke zich stelt is: Wat is het doel van alle opvoeding?

Om die vraag te kunnen beantwoorden, zegt hij, moeten we ons eerst afvragen: „Wat is het doel van ons leven, ja, van het Leven?“ Het antwoord vindt hij in het refrein van een vroeger gemaakt vers:

„Ons doel is heilig, al lijkt het ook klein:

Wij trachten in alles — mens te zijn!“

Hiermee is, meent hij, feitelijk alles gezegd. Een hooger doel behoeven we onszelf niet te stellen.

„We moeten daarom opvoeden tot echte mensen, we moeten vormen: krachtige, eerlijke, maar ook lieve en geestelijk verdiepte mensen. Dat eist de harmonische ontwikkeling van al wat wij hebben, lichaam, intellect, kunstzin, maar evenzeer het beteugelen van het dierlijke in ons; het vervangen van de instinctieve zelfhandhaving door een liefdevolle zorg voor anderen; het overwinnen van de drang naar bezit en macht en in plaats daarvan het ontwikkelen van een echt-eerlijk dienen van het belang van het geheel“.⁴⁹⁾

Vrijheid of Dwang.

Wil men die nieuwe, echte mensen vormen, dan rijst aanstonds het probleem: vrijheid of dwang. B. wil niets weten van de z.g. oude opvoeding door dwang en uiterlijke tucht, door vrees aanjagen, straffen en beloonen. Ook niet van de z.g. nieuwe opvoeding in volledige vrijheid, zooals hij die bij een Engelsche familie in praktijk had gezien.

Kees Boeke wil opvoeden in vrijheid en innerlijke tucht. Hiertusschen moet 't evenwicht gevonden worden. Dat is een zeer delicaat werk. Zijn de kinderen in staat tot die innerlijke tucht, tot die van binnen uit gegroeide orde?

Ja, zegt Boeke, want:

„Er is in de kinderen iets aanwezig, dat wondere, dat hen waarlijk opvoedt, iets in hen dat corrigerend werkt“.

„Het Leven, dat dikwijls zo wreed lijkt te zijn, is hierin wel oneindig lankmoedig en genezend“. Wat is dat iets, dat wondere? Dat is niet tot de kinderen beperkt, ook de ouderen hebben het in zich. De Quakers noemen het het „innerlijke licht“, anderen spreken van „het geweten“. Dit mysterieuze, dat juist en absoluut weet „wat elke enkeling in zijn subjectieve geschapenheid op ieder ogenblik behoeft, dat is het waarop de opvoeder rekenen mag en waarop hij zich moet verlaten“.

„De opvoeder moet dan ook niet te spoedig ingrijpen, maar tot het uiterste afwachten tot van binnen uit het Leven zelf de oplossing brengt, vrezende met de eigen grove handen iets te kneuzen in het onbegrepen groeiproces dat zich in de ontluikende kindersiel voltrekt. Hij moet steeds in eerbied toezien hoe het Leven zich ontplooit en de rijzende hinderpalen uit de weg ruimen“.⁵⁰⁾

„We moeten de omstandigheden zo maken, dat de kinderen kunnen werken en zich ontwikkelen.“

Wij moeten hen helpen om hun eigen leven, hun werk, hun gemeenschap te ordenen“.

B. meent, dat we de kinderen niet bewust in een bepaalde richting moeten opvoeden, niet bewust moeten stuwen in een kerkelijke of politieke richting, „zodat ze gaan denken zoals wij, maar dat wij het kind moeten helpen worden wat hij is. Daarbij moeten we vertrouwen op de directe openbaring van het Leven in elk mensenhart“.⁵¹⁾

F. GROENENDIJK.

⁴⁹⁾ Kindergemeenschap bl. 28, 29.

⁵⁰⁾ a.w. bl. 35, 36. ⁵¹⁾ a.w. bl. 35.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

NOGMAALS HET RAPPORT BEDRIJFSORGANISATIE: HET VERWEER VAN MR. K. GROEN. IV.

12. Natuurlijk is het mogelijk, dat men met scheppingswet iets anders bedoelt. Ik zou me kunnen voorstellen, dat men bedoelt: God heeft in de schepping de verscheiden levenskringen „in kiem“ gelegd, en het was zijn wil, dat in historische ontwikkeling het aanvankelijk ongedifferentieerde leven zich zou organiseren in verschillende „kringen“, die zelfstandig en nevenschik naast elkaar staan. Ik zeg niet, dat de vorige zin erg gelukkig is; maar ik zit te tasten,

wat men misschien met scheppingswet bedoelen kan, nu de s.i.e.k. als paradijs-ordinantie niet in aanmerking kwam. Dan moet men geloof ik toch wel ongeveer denken in de richting van wat ik zooeven zei. Dan gaat het dus om een door God gewilde ontwikkeling. Het was zijn wil dan, dat in een historisch proces dat eerste menschenpaar zou uitgroeien tot velen, en dat zich dan allerlei zelfstandige kringen van menschen zouden vormen, een kring der overheid, een bedrijfskring, etc. etc.

Doch dan vraag ik: hoe bewijst men dit? Uit de Schriften? Persoonlijk zie ik daartoe geen kans. Wanneer men bij s.i.e.k. ongeveer in de richting van het bovenstaande mocht denken, dan is het mij niet duidelijk, waarom men hier kan spreken van scheppingswet. Hoogstens zou hier sprake kunnen zijn van ontwikkeling-wet. Maar vooral zit ik in deze verbinding met het woord „wet“.

In hoever is de ontwikkeling in de richting van gedifferentieerde zelfstandige „kringen“ (als samenlevingsverbanden) normatief?

Mr. G. verwijst naar de 16e en 19e eeuw. Maar als ik historisch de ontwikkeling der vrije „kringen“ naga, dan zou ik graag wat vroeger beginnen. Mijn vak brengt me nogal eens in aanraking met de kwestie van de sociologische structuur der nomadensamenleving, met de clan-organisatie. Het stamhoofd fungeerde als rechter, bevelhebber, priester, wetgever etc. In de taal van vandaag: hij vereenigde in zich juridische, economische e.a. functies. Maar men kan daar nooit zelfstandige „kringen“ ontdekken. Was die samenlevingsvorm nu in strijd met de „scheppingswet“? Als in den patriarchalen tijd elke huisvader ook priester is, en later het priesterambt toevalt aan een bepaalden „kring“, is dan in den patriarchalen tijd zonde tegen de „scheppingswet“ aanwezig, en betekent dan de aanwijzing van een speciale groep van priesters in lateren tijd bekeering? In sommige landen is de koning qua talis ook hogepriester, en alleen praktische overwegingen roepen een aparte priesterstand in het leven. Is daar vergrijp aan de scheppingswet der s.i.e.k.? Ik weet het nog niet. Want men kan in Egypte de plaats van het koningschap in verband brengen met zekere afgodische opvattingen. Doch dan is de zonde daarin juist niet gequalificeerd als ongehoorzaamheid tegen de wet der s.i.e.k.

Mijn vraag is: hangt het heele differentiatieproces, waarbij zich geleidelijk zelfstandige „kringen“ vormen niet in sterke mate samen met de omstandigheden? Is die ontwikkeling niet historisch bepaald? Indien ja, in hoever en waarom is dan de ontwikkeling op een bepaald moment normatief voor alle volgende tijden? Ik denk aan Israël. De patriarchale samenleving is nog goeddeels ongedifferentieerd. Men kent geen zelfstandige „kringen“. Bij Mozes komt er eenige wijziging; doch toch weer niet vanwege de s.i.e.k. als scheppingswet, maar uit praktische overwegingen. Zijn veelomvattende taak groeit hem boven het hoofd (Deut. 1), net als dat later bij de apostelen het geval is (Hand. 6). Dan komt er overdracht van een deel van zijn taak aan bepaalde menschen. Het is een kwestie van werkverdeling, niet van s.i.e.k. En bij het koningschap treden al weer aanzienlijke veranderingen op.

Ik vraag dus alleen: is de situatie van een bepaald oogenblik wet voor later? Was de overdracht van het priesterambt van huisvader op een bepaald met offer etc. belast college aantasting van de s.i.e.k. van het gezin? Of was de patriarch die offerde, daarin bezig een aanslag te plegen op de s.i.e.k. van — laat ik zeggen — de „kerk“?

In den loop der eeuwen is er ook ten onzent een grondige verandering te bespeuren in de organisatie der samenleving. Zoo langzamerhand hebben we verschillende „kringen“ gekregen: een overheid en daarnaast allerlei vrije organisaties.

Maar is dat nu een „scheppingswet“? Is het een geloofsaak, dat het beslist zoó moet? Ik weet wel, welke ambten Christus heeft ingesteld in zijn kerk, en ik weet dat dat normatief is. Ik weet ook, dat de machten die er zijn van God zijn verordineerd. Maar al die andere gemeenschappen dan, die „kringen“ heeten? Zijn die door God verordineerd? Heeft Hij hun eigen terrein precies afgebakend? Zóó, dat zondigt wie zich aan de bestaande grenzen vergrijpt, omdat hij dan een „scheppingswet“ overtreedt?

Of is het misschien ook mogelijk, dat verschillende van die „kringen“ voor een tijd slechts zijn, zoodat ze niet slechts te voorschijn treden op een bepaald moment, doch op een later tijdstip ook weer verdwijnen? Als het juist is, dat de differentiatie in allerlei „kringen“ grotendeels te danken is aan omstandigheden van een bepaald oogenblik, kan het dan niet zijn, dat op een later tijdstip de omstandigheden een sterkere integratie wenschelijk maken, zoodat de structuur althans in dit opzicht weer een meer patriarchalen stijl vertoont? Men lette er wel op: ik vraag slechts. Ik voer hier niet het pleit voor een andere organisatie van het leven dan we thans kennen. Ik vraag alleen: in hoever is de huidige organisatie in „kringen“ normatief, en waarom? Want men spreekt hier van scheppingswet en geloofsaak, van religieus apriori en grondmotief der schepping. Waaruit weet men dat? Men mag niet suggereren, dat ik met de vragen van zooeven kom in socialistisch of R.K. vaarwater, of dat ik zodoende de rem tegen staatsalmacht wegneem. Want het wapen tegen de staatsalmacht, tegen het Beest uit de Schrift,